

**THE INFLUENCE OF NEW INFORMATION TECHNOLOGIES FOR
MOTIVATION TO EDUCATION
IN GENERAL LEARNING INSTITUTIONS**

**ВПЛИВ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА
МОТИВАЦІЮ ДО УЧІННЯ
В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

*Larysa O. Kondratenko
Lydia M. Manylova*

Abstract. The modern information technologies in recent times are increasingly affecting the various spheres of society. They did not pass the general educational institutions. For a long time, the school was the main source of knowledge, and therefore the motivation to study at school was stimulated as the inner need of each person in the knowledge of the world, and external factors, in particular, just as the status as a school graduation became a certificate of obtaining it a higher level of knowledge, and therefore a guarantee of the best prospects of professional arrangement. The modern system of the Internet has broken this monopoly of schools. Now for obtaining a sufficient level of education work a variety of on-line training systems. In order to preserve the motivation of the child to study in a general education school, it is necessary to rebuild the interaction of teachers with students.

Key words: motivation for learning, the modern information technologies, education, students, teacher.

Анотація. Новітні інформаційні технології останнім часом все більше впливають на різні сфери життя суспільства. Не оминули вони і загальноосвітні навчальні заклади. Довгий час школа була основним джерелом отримання знань, а відтак мотивація до учіння в школі стимулювалась як внутрішньою потребою кожної людини в пізнанні світу, так і зовнішніми чинниками, зокрема суто статусними, оскільки закінчення школи ставало свідомством отримання нею вищого рівня загальних знань, а відтак і запорукою кращих перспектив професійного облаштування. Сучасна система Інтернету зламала цю монополію школи. Тепер для отримання достатнього рівня освіти працюють різноманітні он-лайн навчальні системи. Щоб зберегти мотивацію дитини до навчання саме в загальноосвітній школі потрібно перебудувати взаємодію учителів з учнями.

Ключові слова: мотивація до навчання, новітні інформаційні технології, освіта, учні, вчителі.

Вступ. Сучасна загальноосвітня школа переживає важку кризу власної ідентичності, втрату тих принципів, на яких вона базувалась протягом сторіч (якщо не тисячоліть), розуміння нею (як соціальною інституцією) свого статусу, завдань і ролі в житті суспільства. Навіть саме значення слова "школа" практично не міняло свого глибинного змісту. Так провівши дуже коротку лінгвістичну розвідку ми побачимо, що під терміном "школа" в різних слов'янських мовах розумілось практично одне і теж:

1. Школа: "Навчальний заклад, який здійснює загальну освіту і виховання молодого покоління" (XX ст.).²⁷³

2. Школа: Училище...Всякое положение человека где он волей-неволей приобретает находчивость, опытность и знание" (XIX ст.).²⁷⁴

3. Szkoła – "instytucja zajmująca się kształceniem...".²⁷⁵

Якщо заглибитись ще далі у минуле, то спочатку ми вийдемо на латинське слово "schola" від грецького "σχολή" – вчена бесіда, навчальне заняття,²⁷⁶ яке в свою чергу походить від праіндоевропейського segh – тримати, володіти.

Отже, кінець кінцем, школа це оволодіння чимось не матеріальним – інформацією, упорядкованими знаннями, уміннями, розвитком власних здібностей, тренуванням здатностей. Ця мета не залежала ні від типу школи, ні від методів навчання, ні від учителів, ні, навіть від самих учнів, оскільки мотивація дитини до учіння довгий час, як влучно відмітив Володимир Даль у своєму Словнику, школа – це таке становище людини, де вона вільно чи не вільно набуває досвід і знання. У школі дитина повинна була вчитися, а вчитель навчати. Вибір був занадто малий. Можна було навчатись самотужки або під керівництвом гувернера. Але тоді потрібно було б все одно здавати екзамени екстерном або залишатись без документа про освіту. Тому мотивація до учіння в школі визначалась або внутрішньою потребою в отриманні знань або зовнішньою стимуляцією, викликаною необхідністю мати певне свідоцтво про освіту.

Нові технології спочатку проникали в школу дуже повільно, практично не зачіпаючи навчального процесу: свічі змінились електричними лампочками, механічні гонги і дзвоники перетворилися на часофіковані електричні дзвінки, парти на столи, дошки стали розсувними, з'явилися кольорові підручники та цікаві посібники і нарешті радіо, проектор для діафільмів і навіть телевізор. Однак учитель як був, так і залишався основною фігурою і джерелом знань.

Вплив комп'ютерних технологій на способи отримання знань учнями.

Але на межі XX і XXI сторіччя у школу практично увірвалась комп'ютерна техніка, особливості впливу якої на дітей і весь навчальний процес, педагоги довгий час намагались просто не помічати, сприймаючи новації як чергові допоміжні засоби у навчанні. Вони вважали, що просто використовуючи інтерактивну дошку зможуть: і підвищити ефективність освітнього процесу, і посилити інтенсивність уроку, і здійснити диференційований підхід, і

²⁷³ Словник української мови (1980), с. 480.

²⁷⁴ Толковный словарь живаго великорускаго языка Владимира Даля (1882), с. 638.

²⁷⁵ Słownik poprawnej polszczyzny (1976), с. 754.

²⁷⁶ Словник іншомовних слів (1974), с. 749.

розвинути наочно-образне мислення. А застосування мультимедійних презентацій взагалі звільнить учителя від багатьох проблем (нічого не треба писати на дошці), а учнів – від нудоти (адже вони будуть не просто отримувати інформацію, а ще й розглядати цікаві картинки).²⁷⁷

При цьому чомусь абсолютно забувався той факт, що ще не проведені лонгітюдні дослідження впливу нової форми представлення матеріалу (екранна форма швидше співвідноситься з сувоєм, а не з книгою) на його засвоєння, не говорячи вже про доведену шкоду тривалого перебування в електронному середовищі для фізичного здоров'я дітей (Керделлан К, Корытнікова Н. В., Прихожан А. М., Xiaoming Li, Баловсяк Н. Н., Днепров Е. Д., Чекстере О. Ю.). У ряді публікацій серйозно стверджувалось і стверджується, що чим більше комп'ютерів з'явиться в школі, тим швидше і краще діти засвоюватимуть учбовий матеріал.

Лише ІКТ дозволяють відкрити двері учбового закладу назустріч інформаційному потоку зі всього світу, зробити навчання максимально наочним і простим, що дозволить кожній дитині опановувати знання згідно з її інтересами, схильностями, інтелектуальному потенціалу і фізичним можливостям. Вчитель перестане бути головною фігурою в школі, адже рівень освіти не залежатиме від його педагогічного таланту. Головним його завданням стане надання допомоги дітям в їх абсолютно самостійному опануванні знаннями. Висловлюючи такі революційні ідеї прибічники тотальної "комп'ютеризації" школи закривають очі на той факт, що сучасний інформаційний світ, заснований на цифрових технологіях, є абсолютно новим явищем, новим простором, оволодіння яким і маніпулювання в якому викликає зміни не лише в когнітивному розвитку дітей, але і в протіканні глибинних мозкових процесів.²⁷⁸

Дивно, але практично не піддається серйозному обговоренню питання чи так вже необхідний школярам доступ до величезної кількості інформації. Як відзначає професор психології Каліфорнійського університету (Санта-Барбара) Richard Mayer проблема здобуття повноцінних знань "...лежить не в доступі до інформації, а в умінні інтегрувати інформацію і зробити з неї правильні висновки".²⁷⁹

Рекламуючи широке залучення ІКТ в учбовий процес у вигляді звичайних, традиційних наочних засобів, але так би мовити в модернізованій формі, вчителі забувають, що діти, особливо маленькі, можуть надмірно захоплюватися зовнішньою формою представлення інформації, не вдумуючись в її єство, а це – пряма дорога до формування фрагментарного знання і "кліпового" мислення.²⁸⁰ В цілому ж, заміна традиційних наочних посібників нічого не міняє в самій структурі подачі інформації, а лише змінює її форму.

²⁷⁷ Крехмаер О. Ю. (2012): Использование информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе начальной школы.

²⁷⁸ Фельдштейн Д. И. (2012): Век психологии. К 100-летию Психологического института Российской академии образования, с. 250-267.

²⁷⁹ Can college students learn as well on iPads, e-books? (2010), p.2.

²⁸⁰ Фельдштейн Д. И. (2013): Глубинные изменения современного детства и обусловленная ими актуализация психолого-педагогических проблем развития образования, с. 57.

Отже вже зараз видно, що ІКТ вимагають не просто надання можливості дітям прямо на уроці вийти в Інтернет або переглянути електронний підручник (хай і прекрасно написаний, а можливо в сучасних умовах слід говорити, що він не тільки прекрасно написаний але й "спрограмований"). Але й потребують врахування в учбовому процесі тих змін, які породжуються електронним світом. Зокрема ряд досліджень, проведених співробітниками лабораторії психодіагностики Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України свідчать про те, що сучасні першокласники мають набагато нижчий рівень розвитку моторних здібностей, ніж їх однолітки "докомп'ютерної" ери. Діти гірше пишуть, їм важче виробити навіть елементарні навички каліграфії. Здавалося б, таке уміння як каліграфія – дрібниця. Навіщо людині ХХІ століття уміти красиво писати? Для цього існують найрізноманітніші шрифти. Більше того, щоб не травмувати юного неумійку, розробляються нові полегшені стандарти і навіть сама форма букв змінюється у бік простоти їх написання. Але при цьому втрачається тренуюча і розвиваюча сутність навчання красивому письму – рука перестає тренуватися, а разом з нею гальмується і розвиток специфічних зон кори головного мозку. Корекція недоліків розвитку підміняється їх ігноруванням, а переведення дітей на раннє користування клавіатурою замість ручки (ще до закінчення періоду особливо активного розвитку кори головного мозку) матиме ще невідомі нам наслідки і не в такому вже далекому від нас майбутньому.

Позитивні і негативні чинники впровадження новітніх інформаційних технологій в роботу школи. Хоча досвід використання новітніх інформаційних технологій у школі має свою історію уже в кілька десятиліть, якихось очевидних стовідсотково доведених переваг його застосування все ще не з'явилося. А от падіння інтересу до шкільного навчання починає все частіше фіксуватися педагогами.

Саме тому в сучасних умовах достатньо складною і неоднозначною виступає проблема мотивації дитини до учіння. З одного боку, незаперечним фактом є те, що однією із притаманних людській істоті якостей виступає здатність засвоювати нове, пізнаючи оточуючий її світ; отримувати та інтериоризувати інформацію, розвивати свої уміння. З другого, досвід вивчення дітей, які маленькими були "усиновлені" тваринами свідчить, що, попри наявність усіх людських здібностей до ознайомлення із навколишнім світом, розвиток їх здатностей зупинявся на тій межі, якої потребувало виживання в структурі "прийомної" сім'ї. При цьому жодної мотивації до розширення меж свого пізнання у них просто не виникало. Легенди про Ромула і Рема, повість про Мауглі не мають жодного реального підтвердження. Дитина вирошена твариною, залишається твариною попри всі спроби її "олюднити". Внаслідок складної дресури (бо назвати прийоми роботи з такою дитиною навчанням досить важко) у неї з'являлись певні нові здатності. Але досвід роботи з мавпами, взаємини людей з домашніми улюбленцями свідчать про можливість появи певного "олюднення" і у тварин, які довго перебувають в середовищі людей. Однак пояснення цих фактів настільки суперечливі, що важко

достовірно стверджувати наскільки нова поведінка визначається розвитком мислення, а не виявленням простих рефлексів.

Мотивація до навчання в епоху легкого доступу до інформації різного типу. Отже для розвитку дитини потрібні не тільки здатність до пізнання, але й певний вплив, який змушує її здійснювати зусилля для цього розвитку. І ось тут встає проблема мотивації. Проблема у якій є безліч пояснень і жодного беззастережного доказу. Зрозуміло, що поряд із внутрішнім стимулом (стимулом-бажанням, стимулом-необхідністю): я хочу; мені потрібно; мені цікаво; мені приємно, коли я це роблю; на маленьку дитину починає діяти зовнішній стимул (стимул-наказ, стимул-розпорядження): скажи "мама"; посміхнися; не роби так; ось-так, ось-так, моя ластівка; встань на ніжки; не плюйся – кашка смачна...

В сутності цих двох стимулів, які мотивують дитину до певних дій, є досить значні розбіжності. Перший – це вимоги власного Я, другий – вимоги соціуму. Сила дії цих стимулів на дитину залежить як від її вроджених характерологічних особливостей, так і від усвідомлення важливості того чи іншого стимулу, по-перше, для виживання, а, по-друге, для формування і збереження самоідентифікації. Під впливом дії стимулів з часом формуються мотиви як спонукальні причини дій і вчинків людини, а особливості усвідомлення причин і дій формують певний тип мотивації.

На час приходу до школи у дитини без патологій у розвитку пізнавальної сфери уже можуть виявлятися три типи мотивацій:

1. *З перевагою внутрішньої мотивації.* Я буду робити те, що хочу; що мені подобається і приємно робити; що мене дуже цікавить.

2. *З перевагою зовнішньої мотивації.* Я буду робити те, що важливо для суспільства; моєї родини; людей, яких я поважаю і люблю.

3. *Змішаний тип мотивації.* Я буду робити те, що потрібно але тільки тоді, коли ця діяльність співпадатиме з моїми інтересами.

При всій зовнішній різноспрямованості названих типів мотивації шкільна успішність дітей жодним чином ними не визначалась. Представники усіх трьох типів могли зустрічатися як серед успішних, так і неуспішних учнів. Учителям, як показує досвід, традиційно найлегше було працювати з представниками другого типу мотивації, а найважче – з дітьми першого типу мотивації. Однак зараз ситуація почала докорінно змінюватись. Поява величезної кількості гаджетів, які полегшують (а то і повністю замінюють собою) будь-яку інтелектуальну працю, привела до різкого зростання кількості дітей I типу мотивації.

Сучасні діти просто не при звичаєні змушувати себе робити щось, що не приносить задоволення, одноманітна тренувальна робота викликає нехоть, власні невірності породжують злість. Директор фізико-математичного ліцею № 239 в Санкт-Петербурзі, переможець Всеросійського конкурсу «Директор школи 2012» Максим Пратусевич вважає, що у сучасних школярів «...мало часу і працювати треба, а працювати зараз не дуже прийнято. Діти не привчені до роботи. Говорять, учитися треба весело, а це зовсім не так. Навчання – це напружена праця. Ми ж вчимося для життя, а в житті слід напружено

працювати і уміти це робити».²⁸¹ Звичайно, школа не повинна перетворюватись на муштру, і дитина має відчувати радість від навчання. Однак для того, щоб дійсно відчувати радість, треба здобути якусь, хоча б маленьку, перемогу. А перемог без зусиль не буває.

Видатний український педагог Василь Олександрович Сухомлинський писав у своїй роботі «Сто порад учителеві»: «Є загальні повчання, однаково цінні для всіх віків. Вони в нашому педагогічному колективі виражаються в наступних істинах:

- Пам'ятай, що без праці людина вироджується – перетворюється в огидну, мерзенну істоту.

- Людину узнають по колосу пшениці, яку вона посіяла і виростила, – так говорить народна мудрість. Ти виражаєш сам себе своєю працею. Дерево, вирощене твоїми руками, – це ти, твоя працьовитість і материнство. Твій робочий зошит – це теж ти, твоя праця, твій обов'язок перед батьком і матір'ю.

- Навчаючись за шкільною партою, ти береш у борг у старших поколінь матеріальні цінності, необхідні тобі для життя.

- Знай, що праця – нелегка справа. Праця немислима без поту, втоми, напруження фізичних і духовних сил. Праця не може бути такою ж цікавою, як гра, забавка, розвага. Праця цікава іншим – тим, що, вкладаючи в роботу свій розум, мудрість, напруження своїх рук, людина створює потрібні і красиві речі – творить життя і красу, утверджує, виражає в речах самого себе. ...Залишай себе в праці – і ти будеш щасливим.

- Праця – як сходження на високу гору: її сяючої вершини не досягнеш, якщо не пройдеш важкою, виснажливою кам'яною стежкою.

- Праця робить людину зрілою і мужньою. З шестирічного віку починай роботу, розраховану на декілька років. Живи так, щоб вже в десятирічному віці, озирнувшись назад, побачити те, що ти зробив своїми руками...Мудрість науки, світло знань по-справжньому відкриваються перед тобою лише тоді, коли трудяться твої руки, коли ти знаєш, що таке піт, трудова втома, мозолі.

- Навчання стане для тебе працею і ти зможеш керувати сам собою, оволодіваючи знаннями, лише тоді, коли навчишся долати труднощі в роботі, де зливаються майстерність рук і мудрість розуму...Пам'ятай, що рідко хто народжується з природними задатками Ньютона або Ейнштейна. Розраховуй на найгірше – на те, що природа обділила тебе. Виробляй, розвивай свої здібності працею, творчістю.

- Ніколи не залишай початої справи, доведи її до кінця...

- Знай, що майстерність безмежна..

Ці повчання доходять до свідомості вихованців лише за певних умов. Вони залишаються пустим звуком, їх навіть не зрозуміють вихованці, ніби ви говорите з ними невідомою їм мовою, якщо в школі немає атмосфери *радості праці*».²⁸²

²⁸¹ Эксперты рассказали, почему дети не хотят ходить в школу (2013), с. 3.

²⁸² Сухомлинський, В. О. (1976): Сто порад учителеві, т. 2, с. 612-613.

В. О. Сухомлинський вважав, що тільки отримання задоволення від інтелектуальних зусиль стимулює дитину до продовження роботи, до нового розумового напруження.

Однак зараз ситуація далеко не настільки однозначна, як вона була за доби В. О. Сухомлинського. Навіть мотивовані на навчання учні (особливо в старших класах) свідомі у виборі свого майбутнього, мотивів, що змушують їх старанно працювати, далеко не завжди пов'язують своє навчання зі школою, або якимось іншим офіційним навчальним закладом. Вони вважають, що можуть отримати набагато більше і навчитися краще, використовуючи он-лайн курси. З одного боку у такому підході є певне раціональне зерно, особливо коли "дистанційне" навчання організовує поважна освітня інституція. Однак таке навчання вимагає від учня хорошої самоорганізації, дисципліни та здатності до систематичних занять і, особливо, розвитку такої якості як суб'єктна активність. М. М. Назар зазначає, що "суб'єктна активність – психологічне утворення, що характеризує властивий особистості спосіб цілепокладання, самоактуалізації та самореалізації, якість цілісного, автономного, такого, що саморозвивається, суб'єкта. Крім того, суб'єктна активність може бути розглянута і як характеристика діяльнісного стану особистості, що (як форма діяльності) складається з певних компонентів: цілеспрямованості, мотивації, стратегії досягнення цілі, рефлексії, емоцій".²⁸³ Якщо ж вищеназаних якостей учень не має або вони недостатньо розвинені, то в такому разі ця форма самоосвіти не принесе жодних корисних результатів навіть для дитини з хорошими здібностями, а що вже говорити про тих, у кого ці здібності бажають бути кращими.

Висновки. Тому, як і раніше, саме школа покликана забезпечити більшості підростаючого покоління необхідний рівень знань, умінь та навичок, а також розвиток їхніх компетентностей.

Водночас школа не може залишатись такою, якою вона була досі. Адже світ Інтернету має забагато інших принад окрім тих, які сприяють навчанню і розвитку дитини. Школяр, який зараз практично постійно взаємодіє з різного типу гаджетами, звикає до яскравості фарб, мультимедійності контенту, легкості і не обов'язковості взаємодії та спілкування з іншими учасниками гри або соціальної мережі, можливості постійної зміни і фальшивості самопрезентації. Він може не просто втрачати інтерес до навчання в школі з її обов'язковістю і регламентованістю, але повністю заглиблюватись у ту частину Інтернету, яка не буде вимагати від нього взагалі жодних зусиль.

Тому для того, щоб зберегти себе як повноцінну освітню установу школа повинна навчитись по-новому мотивувати дітей до навчання, ефективно поєднуючи привабливість мультимедії з традиційною взаємодією учителя і учня; наставника, який завжди зрозуміє, підтримає і дасть слушну пораду, та вихованця, переконаного у тому, що з усіма своїми навчальними (і навіть позанавчальними) проблемами може завжди прийти до свого педагога.

²⁸³ Назар, М. М. (2017): Деякі інструменти дистанційного навчання у розвитку суб'єктної активності, с. 18-19.

Література:

1. Крехмаер, О. Ю. (2012): Использование информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе начальной школы. [Цитовано 7. 2. 2018.] Електронний ресурс. Режим доступу: http://nsportal.ru/sites/default/files/2012/11/krehmer_statya.doc.
2. Назар, М. М. (2017): Деякі інструменти дистанційного навчання у розвитку суб'єктної активності. В: Технології розвитку інтелекту. vol. 2, № 7 (18), (2017). [Цитовано 24. 2. 2018.] Електронний ресурс. Режим доступу: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/315.
3. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука (1974): К., Головна редакція УРЕ, 1974, 775 с.
4. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід та ін.] (1980): К., Наукова думка, 1980, т. 11, 609 с.
5. СУХОМЛИНСЬКИЙ, В. О. (1976): Сто порад учителю: Вибрані твори в 5-ти томах: К., Радянська школа, 1976, т. 2, с. 419-654.
6. Толковый словарь живаго великорускаго языка Владимира Даля. Второе издание, исправленное и значительно умноженное по рукописи автора (1882): С.-Петербург-Москва: Издание книгопродавца-типографа М. О. Вольфа, 1882, 683 с.
7. ФЕЛЬДШТЕЙН, Д. И. (2013): Глубинные изменения современного детства и обусловленная ими актуализация психолого-педагогических проблем развития образования. В: Вопросы психологии, 2013, № 1, с. 46-65.
8. ФЕЛЬДШТЕЙН, Д. И. (2012): Век психологии. К 100-летию Психологического института Российской академии образования. В: Материалы конференции, Москва, 24 октября 2012 г.: СПб.: Нестор-История, 2012, с. 250-267.
9. Эксперты рассказали, почему дети не хотят ходить в школу. [Цитовано 20. 2. 2018.] Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ria.ru/society/20131120/978238106.html>.
10. Can college students learn as well on iPads, e-books? [Цитовано 19. 2. 2018.] Електронний ресурс. Режим доступу: http://usatoday30.usatoday.com/news/education/2010-08-10-ebooklearning10_CV_N.htm.
11. Słownik poprawnej polszczyzny (1976): Warszawa: PWN, 1976, 1055 с.